

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЛАПІН ЄВГЕН ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 330.15.339.13

**ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ
НА ПРОМИСЛОВОМУ ПІДПРИЄМСТВІ**

Спеціальність 08.08.01 – Економіка природокористування і охорона
навколишнього середовища

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Суми – 1997

00739217 (Т)

AB 39.101

Дисертацією є рукопис.

330.15:504.03

Робота виконана в Сумському державному університеті.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Жулавський Аркадій Юрійович, Сумський державний університет, доцент кафедри управління.

Офіційні опоненти: – доктор економічних наук, професор Міщенко Володимир Сергійович, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, відділ регіональних проблем використання мінерально-сировинних ресурсів та охорони надр, м.Київ;

– кандидат економічних наук, доцент Карпіщенко Олексій Іванович, Сумський державний університет, декан економічного факультету.

Провідна установа: Харківський державний університет, економічний факультет, кафедра економіки та менеджменту, Міністерство освіти України, м.Харків.

Захист відбудеться 29 грудня 1997 року о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради К.55.051.01, Сумського державного університету, м.Суми, вул.Римського-Корсакова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету, м.Суми, вул.Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 29 листопада 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої Ради

Кислий В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми

В перехідний період формування ринкових відносин загострюються проблеми взаємовідносин між природою та розвитком продуктивних сил суспільства. Промислове виробництво України характеризується високим рівнем використання природних ресурсів та значним забрудненням навколишнього середовища. Значний вплив промислових підприємств на навколишнє середовище, навіть в умовах падіння об'ємів виробництва свідчить про низьку ефективність процесів природокористування. У цих умовах проблеми охорони навколишнього середовища стають гострими не тільки із-за низького технічного рівня виробництва, але й недосконалим діючим економічним механізмом природокористування, недоліками в організації, управлінні та стимулюванні природоохоронної діяльності на рівні підприємства. Так на підприємствах хімічної промисловості очисне обладнання зношене на 50-70%, призупинене будівництво та реконструкція екологічних об'єктів, не впроваджуються маловідходні технології, діючий економічний механізм природокористування не забезпечує акумуляцію фінансових ресурсів природоохоронного призначення, недостатньо враховує економічні інтереси підприємства. Практично відсутні льоти по оподаткуванню з урахуванням економічного фактору, амортизаційна політика не забезпечує простого та розширеного відтворення основних природоохоронних фондів. Нестача, у зворотних коштах впливає на забезпечення природоохоронної діяльності матеріальними та паливними ресурсами.

Діюча система управління природокористуванням на рівні основної ланки орієнтована на централізоване управління з боку вищестоящої організації та не забезпечує пошук оптимальних рішень з урахуванням економічних інтересів підприємства. Сформовані раніш структури управління не забезпечують комплексного та системного підходу у питаннях організації природокористування, інтеграції природоохоронної та виробничої діяльності в умовах фінансових відносин. Особливо актуальними є питання економічного забезпечення процесів природокористування. Як свідчить практика, на підприємствах галузі недостатньо налагоджений облік поточних природоохоронних витрат, не враховуються втрати підприємства у зв'язку з забрудненням навколишнього середовища, не оцінюється вплив природоохоронної діяльності на економічні результати роботи підприємства. Це у свою чергу занижує економічну обґрунтованість господарських рішень, збільшує їх фінансовий ризик. Не достатньо використовується, як економічний метод управління, впровадження внутрішньовиробничих відносин у сфері

природокористування. Таким чином актуальність теми дослідження полягає у розробці системи екологічного менеджменту стосовно нових умов господарювання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Вибраний напрямок досліджень є продовження фундаментальних та прикладних розробок у галузі економіки природокористування, які проводяться у Сумському державному університеті, безпосередньо зв'язаний з "Планом дій уряду у 1996-1999 роках. Розділ 12. Економічна політика. П. 6. Економічний механізм", розробкою проекту Tacis "Енергозбереження та енергоефективність у хімічній промисловості. Проект ВАР "Суміхімпром", 1996-1997р.р.

Мета і завдання дослідження

Метою дисертаційної роботи є розробка системи екологізації економічного механізму, його забезпечення стосовно до умов реструктуризації підприємства.

Виходячи з цієї мети у дослідженні поставлені такі завдання:

- зробити еколого-економічну оцінку впливу промислового підприємства на економічний потенціал регіону;
- оцінити ефективність організації природоохоронної роботи та її вплив на економіку підприємства;
- провести класифікацію економічних витрат підприємства у зв'язку з забрудненням навколишнього середовища та розробити методику їх оцінки;
- розробити механізм прийняття господарських рішень з урахуванням екологічного фактору;
- розробити організаційну структуру управління природокористуванням в умовах реструктуризації підприємства та його роботи у ринкових відносинах;
- удосконалити систему економічного забезпечення екологічного менеджменту.

Наукова новизна одержаних результатів:

- вперше розроблена категорія "екологічні витрати підприємства" та визначено її місце у системі економічних показників роботи підприємства;
- удосконалено систему ідентифікацій та обліку поточних витрат на охорону навколишнього середовища на підприємствах галузі;
- дістало подальший розвиток теорія економічних збитків від забруднення навколишнього середовища у напрямку уніфікації складових

- вперше визначений зміст та розроблена класифікація категорії “внутрішніх економічних збитків” внаслідок забруднення навколишнього середовища на підприємстві;

- удосконалена методика визначення економічних збитків від забруднення навколишнього середовища на рівні промислового підприємства;

- вперше запропоновано механізм прийняття господарських рішень з урахуванням екологічного фактору на основі мікроекономічного аналізу екологічних витрат;

- розроблена система екологічного менеджменту на промисловому підприємстві в умовах реструктуризації та зміни форм власності;

- дістало подальший розвиток впровадження внутрішньовиробничих економічних відносин у сферу природокористування.

Практичне значення одержаних результатів

Економічна оцінка впливу природоохоронної діяльності на кінцеві показники роботи підприємства дають змогу удосконалити діючий економічний механізм природокористування у напрямку підвищення зацікавленості працюючих у активізації зусиль щодо охорони навколишнього середовища;

Введення категорії внутрішніх економічних збитків та методики їх визначення дозволяє у комплексі враховувати економічні наслідки здійснення господарчих та природоохоронних заходів, оцінювати їх еколого-економічну ефективність.

Розроблена модель прийняття управлінських рішень з урахуванням екологічного фактору дозволяє забезпечити вибір варіанту з найменшими виробничими, у тому числі екологічними витратами. Запропоновану систему організації екологічного менеджменту та організаційні структури управління природокористуванням доцільно впровадити на підприємствах хімічної промисловості в умовах їх реструктуризації та акціювання.

Пропозиції щодо розповсюдження внутрішньовиробничих економічних відносин у сферу природокористування дозволять активізувати природоохоронну роботу підрозділів підприємства, підвищити їх відповідальність за дотримання вимог природоохоронного законодавства.

Особистий внесок здобувача.

- досліджено вплив підприємств галузі на процеси відтворення та функціонування економічних ресурсів території;

- проведена комплексна оцінка природоохоронної роботи підприємства та її впливу на кінцеві економічні результати його діяльності, визначені фактори, які заважають екологізації виробництва;

- розкрито сутність, зміст та економічне значення категорії “екологічні витрати підприємства” та її використання в обґрунтуванні господарчих рішень;
- дано пропозиції щодо вдосконалення системи обліку поточних природоохоронних витрат та механізму їх віднесення на собівартість окремих виробів;
- розроблена методика оцінки внутрішніх економічних збитків підприємства внаслідок забруднення навколишнього середовища;
- запропонований механізм пошуку оптимального рішення, яке забезпечує узгодження інтересів підприємства та території у вирішенні екологічних проблем;
- розроблена система екологічного менеджменту на підприємстві стосовно двох варіантів організації природокористування в умовах реструктуризації.

Апробація результатів дисертації.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи доповідались та отримали позитивну оцінку на наукових та науково-практичних конференціях: “Актуальні проблеми економіки природокористування” (Суми, 1996); “Проблеми охорони навколишнього середовища при виробництві та використанні мінеральних добрив з північноафриканських фосфоритів” (Суми, 1997); “Шляхи до стабільного розвитку” (Ньюкаса, Австралія, 1997) “Фінансово-економічне та екологічне становище на Кримському ВО “Титан” (Київ, 1997).

Публікації.

Результати дослідження опубліковані у восьми наукових працях, загальним обсягом 2.5 д.а., з яких особисто автору належить 1.8 д.а.

Структура і зміст роботи.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 90 найменувань, 1 додатка. Матеріали дисертації викладено на 181 сторінці основного тексту, 16 таблицях, 9 малюнках.

У “Вступі” обґрунтована актуальність дослідження, визначені мета та основні завдання дослідження, охарактеризована наукова новизна та практична значимість одержаних результатів.

У першому розділі дослідження “Природокористування у системі управління підприємством” приведена характеристика еколого-економічних проблем перехідного періоду та їх відображення на рівні промислового

підприємства. Зроблено огляд літератури щодо визначеної теми, проаналізовано вплив підприємства на розвиток економічного потенціалу території. Зроблена оцінка впливу природокористування на економічні показники роботи підприємства, встановлені проблеми організації, управління та економічного стимулювання природоохоронної роботи в умовах переходу до ринкових відносин.

У другому розділі “Екологічні витрати в економіці підприємства” сформована категорія екологічних витрат підприємства, розроблена класифікація їх складових елементів, визначено їх місце в економічному механізмі забезпечення управління природокористуванням на рівні підприємства. Розроблені пропозиції до удосконалення обліку поточних витрат на охорону навколишнього середовища. Розвинуто теоретичні положення щодо механізму формування економічних збитків внаслідок забруднення навколишнього середовища та їх впливу на економіку підприємства, визначено диференціацію економічних збитків на зовнішні, внутрішні та внесені щодо джерела забруднення, розроблена методика оцінки економічних збитків підприємства.

У третьому розділі “Система екологічного менеджменту на промисловому підприємстві” досліджуються залежність екологічних витрат та економічних збитків внаслідок забруднення навколишнього середовища від рівня зростання обсягів виробництва та пов’язаних з ними викидів шкідливих речовин. Запропоновано механізм прийняття господарчих рішень з урахуванням екологічного фактору, що дає змогу зменшити загальні екологічні витрати та собівартість виробництва. Розроблена система екологічного менеджменту стосовно роботи підприємства в нових умовах господарювання та реструктуризації. Обґрунтовується можливість використання внутрішньо-виробничих економічних відносин у природокористуванні.

У “Висновках” наведені основні результати дослідження, внесені пропозиції щодо використання системи екологічного менеджменту на підприємствах галузі, встановлені чинники підвищення ефективності природокористування та зменшення економічних витрат на підприємстві.

“Додатки” містять техніко-економічні та екологічні показники роботи підприємства за попередні десять років.

Основний зміст.

Внаслідок дослідження природоохоронної роботи на підприємствах хімічної промисловості визначено, що темпи зменшення споживання природних ресурсів та розміщення відходів у навколишньому середовищі значно менші ніж темпи падіння обсягів виробництва. Рис. 1.

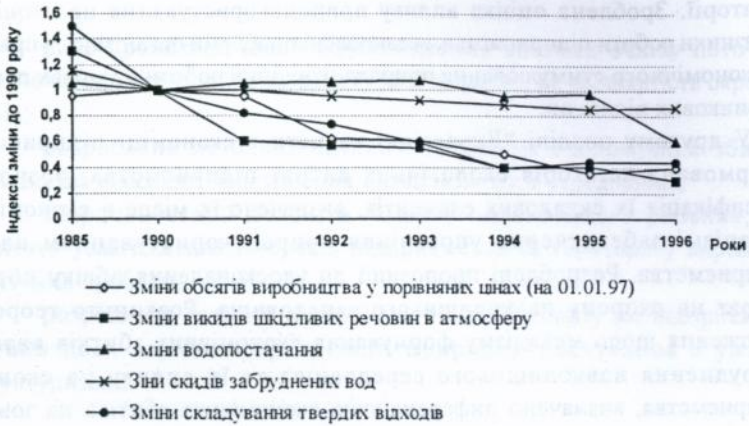

Рис. 1 **Індекси зміни показників виробничої та природоохоронної діяльності підприємства**

Це свідчить про зменшення ефективності природоохоронної діяльності, підвищення екологосемкості виробництва та зменшення рівня екологізації техніки та технологій. Таке становище пов'язане з наступними причинами:

1) очистне обладнання зношене на 50-70%, а його відновлення із-за відсутності коштів не проводиться;

2) знижені темпи, а в деяких випадках зовсім зупинено капітальне будівництво, реконструкція екологічних об'єктів, модернізація очисного обладнання, впровадження екологічно чистих та маловідходних технологій;

3) діючий економічний механізм природокористування носить фіскальний характер, не враховує економічних інтересів підприємств, не забезпечує відтворення основних природоохоронних фондів;

4) недосконаленість податкової системи, відсутність відчутних пільг в галузі природокористування, інфляційні процеси та амортизаційна політика не дозволяють підприємствам акумулювати кошти на природоохоронні цілі.

Якщо не вжити своєчасних заходів щодо вдосконалення системи управління та економічного механізму природокористування, в майбутньому, в разі економічного зростання, екологічна ситуація може значно погіршити.

■ В ході дослідження встановлено, що природоохоронна діяльність підприємства суттєво впливає на кінцеві економічні показники його роботи. Цей вплив виявляється через поточні витрати на утримання об'єктів природоохоронного призначення та екологічні платежі за використанням природних ресурсів та розміщення відходів у навколишньому середовищі. Структура поточних витрат на охорону навколишнього середовища у 1996р.

становила: на охорону атмосферного повітря - 7,0%, на охорону водного басейну 84%, на охорону землі - 9%, що значно відрізняється від структури витрат у 1990 році: відповідно - 25%, 67%, 8%. Витрати на утримання основних фондів природоохоронного призначення зросли з 15,3 коп. на 1крб. їх балансової вартості у 1990 році, до 2,3 грн. на 1 грн. балансової вартості у 1996 році, або у 14 разів. Якщо питома вага поточних витрат на охорону природи у собівартості продукції у 1990 році складала 3,8%, то у 1996 році вона збільшилась до 9,1%. В той же час екологічні платежі у собівартості продукції зменшились з 2,13% в 1990 році до 0,1% у 1993 році, а потім зросли до 1,5% у 1996 році. Найбільший вплив на собівартість продукції має плата за землю - 1,4%. В структурі екологічних платежів за забруднення навколишнього середовища найбільша частка припадає на атмосферне повітря - 84,5%, на воду - 10,9%, за розміщення твердих відходів - 4,6%.

У цілому екологічні витрати підприємства у собівартості продукції складають близько 13%, що значно впливає на її конкурентоспроможність. Співвідношення природоохоронних витрат та екологічних платежів становить 6:1, що не зацікавлює підприємства в активізації природоохоронної діяльності. Основні виробничі фонди по охороні атмосферного повітря складають біля 40% від загальної вартості основних природоохоронних фондів, по охороні та раціональному використанню водних ресурсів - до 60%. В цілому питома вага природоохоронних основних фондів у балансовій вартості основних виробничих фондів підприємства становить 0,65%.

■ В роботі систематизовані та класифіковані сукупні екологічні витрати підприємства, які складаються з двох частин (рис.2):

- витрати споживання природних ресурсів;
- витрати забруднення навколишнього середовища.

Витрати споживання природних ресурсів пов'язані з забезпеченням процесів використання природних ресурсів. До їх складу відносяться:

1. Плата за природні ресурси;
2. Витрати підприємства на відновлення та відтворення природних ресурсів, що порушені внаслідок технологічної діяльності;
3. Концесійні платежі за здачу державою тих чи інших природних ресурсів в довгострокову аренду.

Витрати забруднення навколишнього середовища на рівні підприємства, пов'язані зі створенням шкідливих відходів, виробництва та їх розміщенням у навколишньому середовищі. До цих витрат відносяться:

1. Витрати запобігання забрудненню навколишнього середовища;
2. Витрати запобігання, усунення та компенсації негативних наслідків забруднення;
3. Витрати компенсації матеріальних витрат у складі відходів виробництва, що надходять у навколишнє середовище.

Рис.2 Структура екологічних витрат підприємства

У свою чергу витрати на запобігання забруднення навколишнього середовища можна розподілити на три групи: витрати на заходи, що зменшують створення шкідливих відходів у процесі виробництва; витрати на заходи, що зменшують або запобігають надходженню відходів у навколишнє середовище; витрати на заходи, що зменшують або запобігають негативному впливу на реципієнти шкідливих відходів, які вже потрапили у навколишнє середовище.

Необхідність у комплексі досліджувати екологічні витрати зумовлена єдністю процесів природокористування, а також наявністю зв'язку між споживанням природних ресурсів та забрудненням навколишнього середовища.

■ Дослідження природоохоронних витрат на підприємствах галузі показує, що облік їх ведеться безсистемно, більшість цих витрат змішується з іншими витратами на виробництво продукції і окремо не виділяється. Виникають певні труднощі щодо віднесення природоохоронних витрат на собівартість окремих видів продукції, їх розподілення на умовно-постійні та умовно-змінні. В роботі обґрунтовується необхідність та доцільність введення самостійної

калькуляційної статті витрат на природоохоронну діяльність або передбачити у складі діючих статей калькуляції пункту “у тому числі на природоохоронну діяльність”. Це дає змогу визначити вплив природоохоронної діяльності на кінцеві показники роботи підприємства, оцінити її економічну ефективність, планувати, нормувати та вести облік природоохоронних витрат, визначити напрямки їх зменшення, впровадити систему внутрішньовиробничих відносин у сферу природокористування.

■ Суттєвим внеском у розвиток теорії економічних збитків внаслідок забруднення навколишнього середовища є їх розподілення на зовнішні, внутрішні та внесені по відношенню до підприємства.

Зовнішні економічні збитки – це збитки суміжним економічним суб’єктам, від забруднення навколишнього середовища, викидами та скидами даного підприємства.

Внутрішні економічні збитки – це збитки самому підприємству внаслідок забруднення навколишнього середовища, викидами та скидами шкідливих речовин його власного виробництва.

Внесені економічні збитки – це збитки підприємству, внаслідок забруднення навколишнього середовища суміжними джерелами.

Об’єктом управління на підприємстві є внутрішні економічні збитки. Критерієм їх є втрати прибутку. Втрати прибутку зумовлені впливом забруднення навколишнього середовища на економічні ресурси підприємства. Основними чинниками цих втрат є:

1. Недовикористання у часі та по продуктивності матеріальних та людських ресурсів, які функціонують в умовах забруднення навколишнього середовища;
2. Підвищення витрат у зв’язку з:
 - запобіганням впливу забрудненого навколишнього середовища на економічні ресурси підприємства;
 - усуненням негативних наслідків дії забруднення на економічні ресурси;
 - компенсацією негативних наслідків забруднення, іншим економічним суб’єктам – робітникам, суміжним підприємствам, державі.

Розподілення економічних збитків, внаслідок забруднення навколишнього середовища, на зовнішні, внутрішні та внесені дозволяє зробити базу для побудови економічних відносин даного підприємства з іншими підприємствами, державою та населенням території, а також визначити економічну ефективність природоохоронних ресурсів для власного виробництва.

В ході дисертаційної роботи був досліджений механізм формування економічних збитків підприємства. Вплив забруднення навколишнього середовища на персонал підприємства виявляється через соціальні наслідки: підвищена загальна та професійна захворюваність, травматизм, мінливість кадрів. Економічними наслідками при цьому є втрати робочого часу, зменшення продуктивності праці, додаткові витрати на усунення та компенсацію негативних соціальних наслідків забруднення. Вплив забруднення навколишнього середовища на основні фонди підприємства

виявляється через матеріальні наслідки, такі як: підвищений знос основних фондів; втрата їх споживчої вартості; достроковий вихід зі строю.

Це зумовлює економічні наслідки - втрата ефективного фонду часу із-за непередбачених простоїв, зменшення виробничої потужності, додаткові витрати на утримання основних фондів в умовах забрудненого навколишнього середовища, втрати від недоамортизації основних фондів.

Вплив забруднення на виробничі запаси підприємства та запаси готової продукції виявляється через підвищені їх втрати внаслідок псування та прями втрати у складі відходів виробництва.

Загальним результатом економічних наслідків забруднення навколишнього середовища є втрати прибутку підприємства. Виходячи з наведених теоретичних положень, розроблена методика оцінки економічних збитків підприємства внаслідок забруднення навколишнього середовища. Ця методика дозволяє здійснювати багатоваріантну оцінку управлінських рішень в галузі природокористування та основної діяльності підприємства.

■ В умовах переходу до ринкових відносин постійно змінюються обсяги та номенклатура виробленої продукції, а разом з ними розміри утворення, уловлення та розміщення відходів у навколишньому середовищі.

В роботі досліджено, яким чином змінюються граничні природоохоронні витрати підприємства в залежності від рівня утворення та уловлювання шкідливих речовин, граничні внутрішні та зовнішні економічні збитки в залежності від рівня викидів, що розміщуються у навколишньому середовищі. Це дає змогу визначити оптимальне співвідношення між рівнем уловлювання та рівнем викидів, при якому сукупні витрати на охорону природи, економічні платежі за забруднення та внутрішні економічні збитки підприємства будуть найменшими. Умовою мінімізації сукупних економічних витрат, які стосуються забруднення, є рівність граничних величин природоохоронних витрат та економічних збитків підприємства. Якщо фактичні викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище перевищують оптимальне їх значення, підприємству доцільно збільшити природоохоронні витрати, щоб довести кількість умовних речовин до оптимальної величини. Якщо фактичні викиди менше оптимального значення, то підприємство несе збільшені економічні витрати у частині природоохоронних витрат. Таким чином, стратегія підприємства в галузі охорони природи повинна виходити з умов мінімізації сукупних економічних витрат забруднення. При цьому цільова функція витрат забруднення може бути представлена у вигляді:

$$U(B) = Z(X) + Y_{вп}(B_{вн}) + \Pi_{\Sigma}(B) \rightarrow \min \quad (1)$$

де: $U(B)$ - сукупні витрати забруднення навколишнього середовища, як функція від загальної кількості відходів, що розміщуються у навколишньому середовищі;

- $Z(X)$ - природоохоронні витрати підприємства як функція від кількості уловлених відходів (X);
- Y вп ($B_{вн}$) - внутрішні економічні збитки підприємства як функція від кількості відходів, що залишаються на території підприємства ($B_{вн}$);
- $Pz(B)$ - плата за забруднення як функція від загальної кількості відходів, які розміщується у навколишньому середовищі (B).

■ Діючі системи організації та управління природокористуванням на підприємствах хімічної промисловості в умовах реструктуризації та зміни організаційно-правових форм не забезпечують погодження економічних та природоохоронних цілей, не спроможні приймати оптимальні рішення виходячи з інтересів підприємства і території, орієнтовані на централізовану форму управління з боку вищестоящих організацій. Стосовно для конкретного підприємства розроблена система екологічного менеджменту, як більш прогресивна система організації управління природокористуванням на підприємстві в умовах переходу до ринкових відносин, реструктуризації та акціонування. Під екологічним менеджментом розуміється система управління природокористуванням, яка забезпечує рішення екологічних завдань з урахуванням економічних інтересів підприємства. Екологічний менеджмент розробляється з визначенням його стратегічних та тактичних цілей та завдань, функцій, організаційних структур та методів забезпечення його функціонування. Стандартну стратегічну мету екологічного менеджменту можна сформулювати як забезпечення мінімальних економічних витрат, виходячи з оптимального рівня природокористування та якості навколишнього середовища. Організаційна структура екологічного менеджменту залежить від того чи іншого варіанту організації природокористування на підприємстві. В дисертації розглядаються два варіанти:

а) формування централізованого природоохоронного підрозділу, який функціонально об'єднує всі природоохоронні підрозділи та замикає в собі виконання основних та спеціальних функцій природокористування;

б) створення дочірнього підприємства, яке на договірній основі здійснює природоохоронну діяльність, постачання природних ресурсів, проводить екологічні маркетинги, здійснює екологічні послуги іншим підприємствам. Організаційна схема цього варіанту приведена на Рис.3.

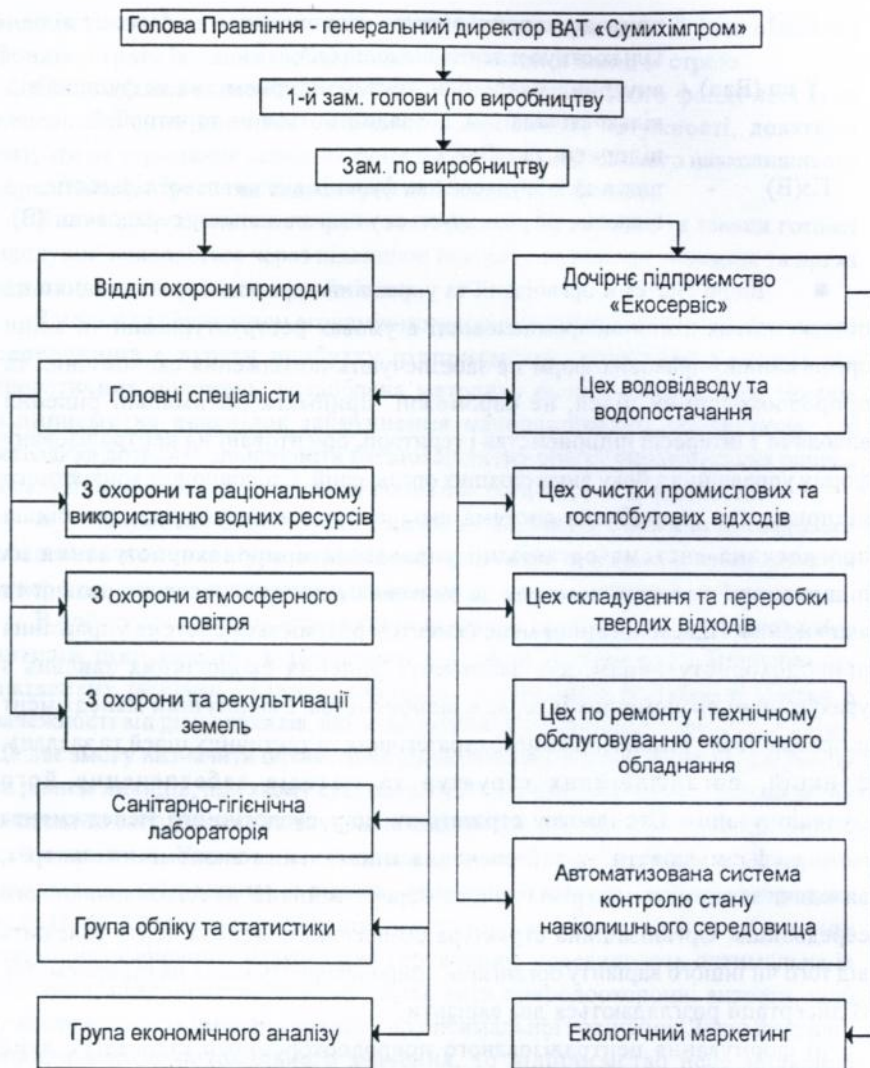

Рис. 3 Схема організації природокористування на VAT «Сумхімпром»

■ Система екологічного менеджменту повинна бути економічно забезпечена через підсистему позитивної мотивації раціонального та економічного природокористування у всіх виробничих підрозділах підприємства. Одним з напрямків рішення цієї проблеми є впровадження

Основними принципами організації системи внутрішньовиробничих еколого-економічних відносин є:

- розподілення відповідальності, яку несе підприємство перед зовнішнім середовищем в плані дотримання природоохоронного законодавства, між виробничими підрозділами;

- ця система повинна бути складовою частиною загальної системи внутрішньовиробничих економічних відносин на підприємстві;

- екологічні норми та нормативи, що доводяться до підрозділів повинні бути досягнуті та керовані з боку цих підрозділів;

- підрозділи несуть відповідальність за перевищенням встановлених лімітів на споживання природних ресурсів та розміщення шкідливих відходів у навколишньому середовищі. Основою системи внутрішньо-виробничих еколого-економічних відносин є договори між виробничими підрозділами та адміністрацією підприємства.

Висновки

Результати дослідження, викладені у десертації дозволяють зробити наступні висновки:

- здійснення природоохоронної роботи суттєво впливає на кінцеві економічні показники роботи підприємства; екологічні витрати у собівартості продукції становлять близько 13 відсотків, а співвідношення економічних платежів та природоохоронних витрат становить 1:6, що не зацікавляє підприємства здійснювати природоохоронні заходи;

- діючий економічний механізм природокористування та амортизаційна політика не забезпечує акумуляцію коштів для простого та розширеного відтворення основних фондів природоохоронного призначення. Негативні наслідки забруднення навколишнього середовища та позитивні результати здійснення природоохоронних заходів не знаходять відображення у економічних показниках роботи підприємства;

- діюча система обліку поточних природоохоронних витрат не дозволяє встановити їх повну величину, бо більшість з них входять до складу комплексних статей собівартості продукції і окремо не виділяються, тому доцільно ввести самостійну статтю "витрати на природоохоронну діяльність", або у діючих статтях виділити підпункт "у тому числі на природоохоронну діяльність";

- процеси природокористування на підприємстві, пов'язані з певними витратами, які в цілому визначаються як екологічні витрати підприємства. Екологічні витрати підприємства складають витрати, пов'язані з використанням природних ресурсів та витрати зумовлені забрудненням навколишнього природного середовища;

- економічні збитки підприємства, внаслідок забруднення навколишнього

середовища, визначаються як внутрішні економічні збитки. Критерієм внутрішніх економічних збитків є втрати прибутку, які обумовлені:

1) недовикористанням у часі та по продуктивності трудових, капітальних та природних ресурсів підприємства, які функціонують в умовах забруднення навколишнього середовища;

2) додатковими витратами на запобігання, усунення та компенсацію негативних наслідків забруднення;

- одним з економічних критеріїв прийняття господарських рішень, які пов'язані з впливом на навколишнє середовище є мінімальні економічні витрати. Економічні витрати підприємства досягають мінімуму при оптимальному рівні уловлювання шкідливих речовин. Оптимальний рівень уловлювання має місце, коли граничні природоохоронні витрати дорівнюють граничним економічним збиткам підприємства;

- для умов реструктуризації та зміни правової форми підприємства розроблена система екологічного менеджменту, виходячи з двох можливих варіантів організації природокористування:

1) формування централізованого природоохоронного підрозділу, який об'єднує у собі виконання основних та спеціальних функцій в галузі природокористування;

2) створення дочірнього підприємства, яке надає екологічні послуги для інших дочірніх підприємств та переробляє відходи виробництва;

- для забезпечення внутрішньої мотивації підрозділів підприємства в активізації природоохоронної роботи пропонується поширити систему внутрішньовиробничих економічних відносин на сферу природокористування.

Список опублікованих праць

1. Лапін Є.В. Екологічний менеджмент на примисловому підприємстві // Вісник Сумського державного університету - 1995 -№ 4- С .30-34.

2. Лапін Є.В., Жулавський А.Ю. Проблеми економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу території // Актуальні проблеми економіки природокористування. - Суми: Сумський державний університет, Українська економічна Академія наук.- 1996 - С. 81-83 (Особисто автора 0,15 д.а.)

3. Лапін Є.В., Золотарьов О.С., Воробйова І.П., Лютий В.І. Агрохімічна ефективність та екологічний вплив на ґрунт суперфосфату, отриманого із алжирських фосфоритів // Хімічна промисловість України. - 1997. -№ 2.- С.29-31.(Особисто автора 0,15 д.а.)

4. Лапін Є.В., Золотарьов О.С. Екологічна та енергетична проблеми під час вибору сировини для виробництва пігментного двоокису титану// Хімічна промисловість України. - 1997.- №2. - С.32-33. (Особисто автора 0,1 д. а.)

5. Лапін Є.В., Золотарьов О.С. Щоб не грянув грім і в умовах падіння виробництва необхідно і можливо знизити рівень забруднення атмосфери // Агрехімбізнес. - 1997. - №21. - С.19-23. (Особисто автора 0,15д.а.).

6. Лапін Є.В. Економіка і екологія промислового підприємства // Екологічна економіка та управління В. 3. т. - Суми: Мрія. - 1997. - Т. 3. С. 7-22.

7. Лапін Є.В. Техніко-технологічні і екологоекономічні проблеми переробки дослідної партії алжирських фосфоритів // Екологічна економіка та управління. В 3т - Суми: Мрія. - 1997. - Т.3. -С.126-133.

8. O. Melnik, L.Melnik, Y.Lapin. Greening of Industry and Commerze: Unity of Macro, - Regional and Local Leves/ Pathways to Sustainability. 1-5 June 1997. Newcastle Australia. p.297-300. (Особисто автора 0,2д.а.).

АНОТАЦІЯ

Лапін Є.В. Екологічний менеджмент на промисловому підприємстві. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.09.01 - економіка природокористування і охорони навколишнього середовища. - Сумський державний університет, Суми, 1997.

Дисертацію присвячено питанням організації системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах в умовах переходу до ринкових відносин. В роботі визначені цілі, зміст, організаційна структура та функції екологічного менеджменту. Встановлено, що господарські рішення, які пов'язані з негативним впливом на навколишнє середовище повинні прийматися з урахуванням повних екологічних витрат. Визначено, що екологічні витрати підприємства складаються з екологічних платежів: природоохоронних витрат, економічних збитків внаслідок забруднення навколишнього середовища, а також з витрат, пов'язаних з використанням та відтворенням природних ресурсів. Розроблена методика оцінки економічних збитків підприємства внаслідок забруднення навколишнього середовища. Визначені умови, за яких досягаються найменші екологічні витрати підприємства. Запропоновано поширити внутрішньовиробничі економічні відносини на природоохоронну діяльність.

Ключові слова: екологічний менеджмент, екологічні витрати, економічні збитки внаслідок забруднення навколишнього середовища, природоохоронні витрати, економічний механізм природокористування.

АННОТАЦИЯ

Лапин Е.В. Экономический менеджмент на промышленном предприятии. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.08.01 - экономика природопользования и охраны окружающей среды. - Сумский государственный университет, Сумы, 1997.

Диссертация посвящена вопросам организации системы экологического менеджмента на промышленных предприятиях в условиях перехода к рыночным отношениям.

В работе определены цели, содержание, организационная структура и функции экологического менеджмента.

Установлено, что хозяйственные решения, связанные с негативным воздействием на окружающую среду, должны приниматься с учетом полных экологических издержек. Определено, что экологические издержки предприятия включают экологические платежи, природоохранные затраты, экономический ущерб вследствие загрязнения окружающей среды, а также затраты, связанные с использованием и воспроизводством природных ресурсов. Разработана методика оценки экономического ущерба предприятию вследствие загрязнения окружающей среды. Определены условия, при которых достигаются наименьшие экологические издержки предприятия. Предложено распространить внутривыпускные экономические отношения на природоохранную деятельность.

Ключевые слова: экологический менеджмент, экологические издержки, экономический ущерб вследствие загрязнения окружающей среды, природоохранные затраты, экономический механизм природопользования.

SUMMARY

Lapin E.V. Economic management at the Industrial enterprise.
Manuscript.

Dissertation towards the candidate degree in Economics Speciality 08.08.01 speciality «Economic Nature Utilization and Environmental Protection».

Sumy State University, Sumy, 1997.

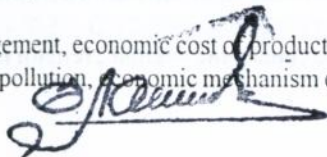
Dissertation is devoted to the problems of the ecological management systems at the industrial enterprise in the transition period of market relations. The main aims, management structure and the functions of ecological management are given in the dissertation.

It is determined that economic decisions which deal with the negative effects on the environment have to be taken due to full economic cost of production which include ecological payments, environmental protection cost in the result of environmental pollution and the cost connected with nature resources utilization and reproduction.

The methodology of economic damage estimation in the result of environmental pollution worked out in the dissertation. Conditions due to which the least economic cost of production were achieved.

It is suggested to spread out the production economic relation to the environmental protection activities.

Key words: ecological management, economic cost of production, economic damage resulting from environmental pollution, economic mechanism of nature utilization.

431044

